

Жа́ра Г. І.

ORCID 0000-0002-8092-542X

ResearcherID R-7389-2017

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри біологічних основ
фізичного виховання, здоров'я і спорту
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: zhannafarm@gmail.com

РОЗВИТОК СКЛАДОВИХ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ВЧИТЕЛІВ: СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНІ, ЕТИЧНІ І КОМПЕТЕНТНІСНІ АСПЕКТИ

У статті розглядаються питання соціально-емоційного та етичного навчання майбутніх учителів та вчителів-практиків у контексті його взаємозв'язку із процесом формування компетентності індивідуального здоров'язбереження та вимог професійного стандарту підготовки вчителів різних предметних спеціальностей.

Мета роботи – розкриття соціально-емоційних, етичних та компетентнісних аспектів у формуванні індивідуального здоров'язбереження майбутніх учителів і вчителів-практиків.

Методологія дослідження ґрунтується на холістичному, системному, аксіологічному, акмеологічному, синергетичному та особистісно орієнтованому підходах до формування компетентності індивідуального здоров'язбереження вчителя. Методи дослідження: теоретичний аналіз, порівняння, зіставлення даних наукових джерел. Діагностика емоційного інтелекту 60 учителів закладів загальної середньої освіти м. Чернігова та 72 студентів факультету фізичного виховання Національного університету імені Т. Г. Шевченка здійснювалась із застосуванням методики Н. Холла.

Наукова новизна. Вперше запропоновано альтернативний підхід до соціально-емоційного й етичного навчання майбутніх учителів та учителів-практиків, який ґрунтується на розвитку у них складових індивідуального здоров'я шляхом формування компетентності індивідуального здоров'язбереження. Продовжено розкриття впливу соціально-емоційного й етичного навчання на здоров'я й професійну ефективність вчителя.

Висновки. З'ясовано, що соціально-емоційне та етичне навчання справляє позитивний вплив на здоров'я учасників освітнього процесу. У професійній підготовці та перепідготовці вчителів важливою є розробка методик для одночасного розвитку складових компетентності індивідуального здоров'язбереження вчителя, його емоційного інтелекту та професійних компетентностей, які визначені проектом Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», оскільки між ними існують тісні змістові та діяльнісні зв'язки. Встановлено, що рівень емоційного інтелекту майбутніх учителів та вчителів-практиків є переважно низьким. Вони потребують розвитку емпатії, здатності до розпізнавання емоцій інших людей та управління власними емоціями. Запропоновано приклади вправ, за допомогою яких можна розвивати ці складові емоційного інтелекту й водночас формувати складові компетентності індивідуального здоров'язбереження і пов'язані з ними професійні компетентності вчителя.

Ключові слова: вчитель, здоров'я, компетентність індивідуального здоров'язбереження, соціально-емоційне та етичне навчання (СЕЕН), професійна підготовка.

Постановка проблеми. Невизначеність і непередбачуваність сучасного світу вимагає переосмислення і переусвідомлення підходів до підготовки сучасного фахівця. Це є особливо важливим у педагогічній освіті, оскільки новітніми стандартами для вчителя вимагається випереджувальна підготовка [12], що передбачає уміння соціалізуватися упродовж життя, долаючи виклики суспільства та професійні труднощі. При цьому значна увага приділяється необхідності формування у майбутніх учителів таких важливих для професійної соціалізації компетентностей, як соціально-емоційна, етична, здоров'язбережувальна тощо. Водночас соціономічна обумовленість вчительської професії вимагає від самого вчителя наявності компетентності індивідуального здоров'язбереження, яка дозволяє вчителю

зберігати своє власне здоров'я, залишатись ефективним протягом усього періоду професійної діяльності, запобігаючи ранньому професійному вигоранню, ефективно комунікуючи з усіма учасниками освітнього процесу. З огляду на це особливої актуальності набуває розробка програм, методик та педагогічних технологій, які б дозволяли одночасно і холістично вирішувати ці завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі, присвяченій питанням удосконалення освітнього процесу, з'являється усе більше доказів того, що надання молодим людям можливості засвоїти соціальні та емоційні навички може одночасно покращити їхні успіхи у навчанні та психічне здоров'я [1]. L. Borden звертає увагу на необхідність поєднання «навчання для серця і розуму», що дає розширену можливість вчителям переорієнтувати освітній процес із безпосереднього засвоєння учнями знань на власне самоусвідомлення ними цінності своєї діяльності на загальну суспільну користь [1, с. 218].

J. Cohen припускає, що соціально-емоційні навички, знання та настрої створюють основу для участі у демократії та поліпшенні якості життя. Автор наголошує на важливості науково обґрунтованих заходів соціально-емоційного й етичного навчання та виступає за партнерські дії між дослідниками і практиками для розробки справжніх методів оцінки. Він зазначає прогалину, яка існує між доказовими настановами щодо соціально-емоційного навчання, які усе частіше приймаються на державному рівні, і тим, що викладається і практикується у загальноосвітніх школах. Нарешті, він стверджує, що соціальна, емоційна, етична та академічна освіта є невід'ємним правом людини, на яке мають право усі, хто навчається, і що ігнорування цього означає соціальну несправедливість [2].

Водночас усі дослідники процесу соціально-емоційного та етичного навчання першочерговою задачею вбачають якісну підготовку вчителя до здійснення такого навчання. Незважаючи на те, що програми професійного розвитку найчастіше зосереджені на основних педагогічних компетенціях, незліченна кількість факторів, що впливають на ефективність і самореалізацію викладачів, в основному пояснюється характеристиками емоційного навантаження [2; 8; 9; 10]. Це обумовлено необхідністю розвитку морально-етичних засад професійної діяльності вчителя як провідника освітніх змін; емоційного інтелекту як комплексу ментальних здібностей, що дозволяють розпізнавати емоції (свої та оточення) й управляти ними; здоров'язбережувальної компетентності як здатності до збереження усіх складових здоров'я учасників освітнього процесу тощо [1–8; 10].

Так, A. K. Vesely, D. H. Saklofske, A. D. Leschied стверджують, що основні фактори, які описують ефективність вчителя, можна віднести до компетенцій, що складаються з емоційного інтелекту [7, с. 71]. Водночас психологічне здоров'я вчителів, на думку цих авторів, є обов'язковим для «успіху» учнів, системи освіти та широкого суспільства, тому потрібна рівновага між набуттям вчителями академічних професійних навичок і «особистісних» навичок та характеристик, які є буфером для негативних наслідків впливу професії та сприяють формуванню стійкості, психологічного благополуччя та ефективності вчителя [7, с. 72–73]. У той же час варто погодитись із твердженням M. Newton про те, що «самореалізація не означає культивування свого «Я» з корисливою метою – вона дозволяє об'єднатися у житті з іншими. Це також є показником характеру і цілісності. Це є етичною поведінкою» [3, с. 191]. Подібна характеристика як ніколи має проявлятися у вчителя і культивуватися під час його професійної підготовки.

У змісті програм для вчителів та учнів, які тим чи іншим чином сприяють розвитку соціально-емоційних та етичних навичок, виділяють такі напрями, як: увага та самосвідомість, самопочуття, саморегуляція, міжособистісна обізнаність, співчуття до іншого, навички відносин, цінування взаємозалежності, визнання спільності, суспільство та глобальне залучення, поліпшення взаємодії у шкільному співтоваристві [1; 4; 6; 7; 10]. Більшість із цих програм мають певні компоненти, спрямовані на підвищення особистого самопочуття вчителів і, як правило, зосереджені на саморегуляції; при цьому підвищення рівня емоційного інтелекту може сприяти стійкості в умовах підвищеного стресу, збільшити задоволеність роботою та краще зберігати психологічне та загальне благополуччя [7]. Втім розробники і дослідники ефективності таких програм переважно роблять висновки щодо необхідності їх запровадження для студентів – майбутніх учителів на етапі професійної підготовки та під час інтродукції у професію, тобто у перші 1–3 роки професійної діяльності.

З огляду на проведений теоретичний аналіз та усвідомлення тісного взаємозв'язку соціально-емоційного та етичного навчання з його впливом на здоров'я, перспективним, на думку автора, є пошук методик розвитку складових індивідуального здоров'я вчителя на основі системних кореляцій між його емоційним інтелектом та компетентністю індивідуального здоров'язбереження.

Метою роботи є розкриття соціально-емоційних, етичних та компетентнісних аспектів у формуванні індивідуального здоров'язбереження майбутніх учителів і вчителів-практиків.

Методологія дослідження ґрунтується на холістичному, системному, аксіологічному, акмеологічному, синергетичному та особистісно орієнтованому підходах до формування компетентності індивідуального здоров'язбереження вчителя. Використано такі методи дослідження, як теоретичний аналіз, порівняння, зіставлення даних наукових джерел. В експериментальному дослідженні взяли участь 60 учителів закладів загальної середньої освіти м. Чернігова та 72 студенти факультету фізичного виховання Національного університету імені Т. Г. Шевченка. Визначення рівня емоційного інтелекту вчителів і студентів здійснювалась із застосуванням діагностичної методики Н. Холла.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше* запропоновано альтернативний підхід до соціально-емоційного й етичного навчання майбутніх учителів та учителів-практиків, який ґрунтується на розвитку у них складових індивідуального здоров'я шляхом формування компетентності індивідуального здоров'язбереження; *продовжено* розкриття впливу соціально-емоційного й етичного навчання на здоров'я й професійну ефективність вчителя.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз проекту Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [12] (далі – Стандарту) та узагальнення накопичених упродовж 2015–2020 рр. теоретичних і практичних даних [9; 11] дозволили автору взяти участь в обговоренні Стандарту [12] під час Онлайн-толоки EdCamp Ukraine #2, (м. Харків, 01 липня 2020) і сформулювати пропозиції для його розробників щодо внесення питань індивідуального здоров'язбереження вчителя до опису трудових функцій і професійних компетентностей (зокрема, запропоновано доповнити Трудову функцію В (Участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища), розділу В2 (Здоров'язбережувальна компетентність) таким підрозділом: «В 2.4 Здатність до збереження власного здоров'я у процесі професійної діяльності» – з переліком відповідних знань й умінь). Під час розробки вище вказаних пропозицій ми спиралися на такі міркування:

1. Компетентність індивідуального здоров'язбереження вчителя є складовою (підсистемою) його здоров'язбережувальної компетентності (системи), яка, у свою чергу, є складовою надсистеми – професійної компетентності вчителя (а якщо спиратись на формулювання Стандарту [12], то однією із професійних компетентностей).

2. Складові компетентності індивідуального здоров'язбереження вчителя взаємопов'язані через змістове та/або діяльнісне наповнення з усіма професійними компетентностями, визначеними у Стандарті (рис. 1). При цьому найбільша дотичність спостерігається з тими компетентностями, які відображають соціальні взаємодії різного рівня (інклюзивна, психологічна, компетентність педагогічного партнерства, рефлексивна, інноваційна), а також з емоційно-етичною компетентністю.

3. Забезпечивши якісне формування складових компетентності індивідуального здоров'язбереження під час професійної підготовки майбутнього вчителя або їх розвитку у системі післядипломної та/або неформальної освіти вчителя-практика, можна одночасно здійснювати вплив на формування і розвиток інших, пов'язаних компетентностей, особливо тих, які вимагають здатності до керування психоемоційними станами, запобігання професійному вигорянню, налагодження партнерських взаємодій між учасниками освітнього процесу тощо.

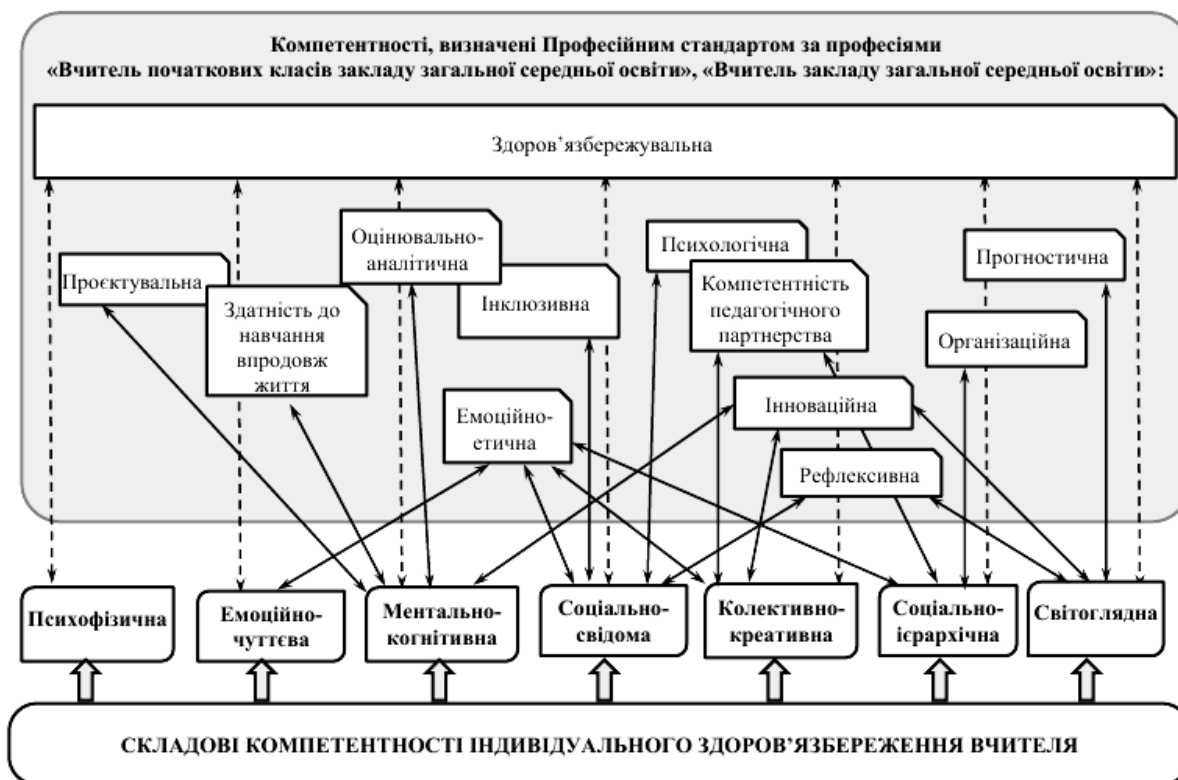

Рис. 1. Взаємозв'язок складових компетентності індивідуального здоров'язбереження та професійних компетентностей, визначених проектом Професійного стандарту [12]

Розкриємо більш детально можливості практичної реалізації завдань розвитку емоційно-етичної компетентності через практику формування складових компетентності індивідуального здоров'я-збереження вчителя.

Спостереження 2016–2020 рр. та інструментальна діагностика емоційного інтелекту студентів факультету фізичного виховання – майбутніх учителів фізичної культури (спеціальність 014.11 – Середня освіта (фізична культура)) показали, що студенти цієї спеціальності переважно (понад 80%) мають низький рівень емоційного інтелекту (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл рівня емоційного інтелекту майбутніх учителів фізичної культури (% , n=72)

Складові емоційного інтелекту	Рівень парціального емоційного інтелекту		
	Низький	Середній	Високий
Емоційна обізнаність	54,17	37,50	8,33
Управління своїми емоціями	58,33	41,67	0
Самотивація	50,00	45,83	4,17
Емпатія	62,50	33,33	4,17
Розпізнавання емоцій інших людей	62,50	37,50	0
Інтегративний рівень емоційного інтелекту	83,33	16,67	0

Як видно з табл. 1, попри те, що майже половина респондентів достатньо знають про емоції загалом і можуть довільно входити у потрібний емоційний стан, у більшості студентів недостатньо сформовані здатність до розпізнавання емоцій інших людей, емпатії (тобто уміння співпереживати, відчувати емоційний стан інших), а також спроможність управляти власними емоціями (проявляти гнучкість та рухливість почуттів у змінних умовах).

Подібна ситуація спостерігається і в учителів-практиків, серед яких виявлено лише 5 % респондентів із високим рівнем емоційного інтелекту. Понад 55 % мають низький рівень, і лише 40 % – середній рівень (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл рівня емоційного інтелекту учителів різних спеціальностей (% , n=60)

Спеціальність	Інтегративний рівень емоційного інтелекту		
	Низький	Середній	Високий
Історія/право	50	50	0
Географія	100	0	0
Математика/інформатика	42,86	42,85	14,29
Фізика	25	75	0
Хімія/біологія	50	33,33	16,67
Зарубіжна література	50	50	0
Українська мова/література	60	40	0
Трудове навчання/технології	75	25	0
Початкове навчання	53,33	40	6,67
Фізична культура	60	40	0
Музика	50	50	0
Образотворче мистецтво	50	50	0

Серед учителів-практиків, незалежно від спеціальності, найнижчі показники спостерігаються за такими складовими емоційного інтелекту, як «Управління своїми емоціями» та «Емпатія», найкраще сформовані показники шкали «Самотивація».

При цьому вимога Стандарту передбачає: «Б21. Здатність усвідомлювати особисті відчуття й почуття, управляти власними емоційними станами. Б21У1. Усвідомлювати і конструктивно реагувати на прояви емоцій без осуду, скеровувати та підтримувати увагу в процесі педагогічної діяльності. Б21У2. Володіти способами самозбереження психічного здоров'я, усвідомлення й управління власними емоціями. Б21У3. Конструктивно реагувати на стрес, конфліктні ситуації, сприяти порозумінню. Б21У4. Застосовувати в освітньому процесі практики концентрації уваги, усвідомленого емоційного реагування (обирати та реалізувати доцільну емоційну реакцію, залежно від комунікативної ситуації)» [12, с. 11].

Таким чином, можемо зробити висновок, що ті, хто опановує професію вчителя, а також вчителі, які працюють за фахом, потребують дієвих практик соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН-практик).

У програмі запропонованого авторського курсу «Технології індивідуального здоров'язбереження і профілактика професійного вигорання вчителя» для студентів, а також превентивної програми «Здоров'я вчителя» для учителів закладів загальної середньої освіти використовуються цілеспрямовано підібрані/розроблені вправи, які дозволяють вирішити поставлені завдання.

Наприклад:

Групова гра «Вгадай емоцію», в якій учасники гри по черзі обирають по одній картці з назвами емоцій і без слів демонструють емоцію, вказану на картці. Решта учасників мають її вгадати. Після проведення декількох циклів гри (щоб кожен з учасників продемонстрував принаймні 3-4 емоційних стани) здійснюється рефлексія отриманого досвіду.

Важливі висновки, які повинні зробити учасники в ході обговорення вправи:

- одна й та сама емоція у різних людей може проявлятися по-різному;
- що для мене легше – показувати емоцію (тобто входити у потрібний емоційний стан) чи розпізнавати емоції інших (тобто проявляти емпатію);
- які емоції мені легше проявляти – позитивні, нейтральні чи негативні;
- яких навичок у керуванні емоціями мені потрібно набути для ефективного порозуміння з іншими.

Користування шкалою емоційних тонів Р. Хаббарда як інструментом для управління емоціями інших людей і своїми власними. Спочатку тренер знайомить учасників зі шкалою емоційних тонів, пояснюючи принцип «підняття» чи «опускання» емоційного тону людини для досягнення порозуміння. Аналізуючи пропонувані викладачем/тренером або самими учасниками професійні ситуації зі шкільного життя, респонденти повинні відповісти на запитання:

- В яких емоційних тонах перебували герої на початку події?
- Як змінювались їхні емоційні тони?
- Хто із героїв ситуації керував емоційними тонами інших, а хто підкорявся цьому керуванню?
- Хто із героїв найбільш ризикує втратити здоров'я у такій ситуації? Як можна це відвернути?

Далі учасникам пропонується знайти власний вихід із розглянутих ситуацій згідно зі шкалою емоційних тонів. Для закріплення учасникам пропонується представити результати роботи у вигляді інсценування із подальшим обговоренням.

Висновки, які мають зробити учасники після відпрацювання ситуаційних задач з використанням шкали емоційних тонів:

– Найкраща продуктивність людини як фахівця проявляється, якщо її хронічний емоційний тон розташований у «світі прекрасному» або «світі хорошому». Тут цінність особистості для суспільства, як видима, так і дійсна, досить висока. При цьому у індивіда спостерігається мінімум захворювань – людина практично не хворіє.

– Для ефективного спілкування потрібно навчитися, по-перше, розпізнавати хронічний і ситуативний емоційний тон співрозмовника; і, по-друге, входити у певний емоційний тон, який розташований на 1–2 позиції вище емоційного тону співрозмовника, «піднімаючи» його за шкалою вгору. У такому випадку можна продуктивно вирішувати напружені і навіть конфліктні ситуації.

Вправи для зняття емоційного напруження (виконуються групою або індивідуально). Після виконання кожної вправи здійснюється рефлексія набутого досвіду та обговорення відчуттів, які були у учасників.

Вправа «Приборкання богарта»

Інструкція. Згадайте урок професора Люпіна із книги (фільму) «Гаррі Поттер і в'язень Азкабану»: «...Найкраща зброя проти богарта – це сміх! Треба примусити його набути вигляду того, що викликає сміх...».

Учасникам пропонується уявити найнеприємнішу професійну ситуацію, яка викликає сильні негативні емоції (обурення, страх, гнів, роздратування, тощо) і у якій необхідно терміново опанувати себе (бажано, щоб учасники самі запропонували такі ситуації, хоча можна дати й тренерські приклади). Далі потрібно знайти можливість представити уявну ситуацію смішною або використати якийсь жарт як засіб реагування на провокацію.

Представлені приклади, звичайно, не є вичерпними засобами СЕЕН-практик, які використовуються у нашій роботі. Натомість під час виконання подібних вправ реалізується одночасне формування як складових індивідуального здоров'я [9] (у наведених прикладах це – психічне (емоційне), соціальне, професійне, моральне), і складових компетентності індивідуального здоров'язбереження, які їм відповідають (емоційно-чуттєва, соціально-свідома, колективно-креативна, соціально-ієрархічна), так і водночас таких професійних компетентностей Стандарту [12], як емоційно-етична, рефлексивна, психологічна, компетентність педагогічного партнерства. Різноманітність пропонуванних вправ дозволяє учасникам апробувати їх під час заняття та обрати для себе індивідуально ті, які найбільш ефективно вплинули на самопочуття та емоційний стан.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що соціально-емоційне та етичне навчання справляє позитивний вплив на здоров'я учасників освітнього процесу. У професійній підготовці та перепідготовці вчителів важливою є розробка методик для одночасного розвитку складових компетентності індивідуального здоров'язбереження вчителя, його емоційного інтелекту та професійних компетентностей, які визначені проектом Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», оскільки між ними існують тісні змістові та діяльнісні зв'язки. Встановлено, що рівень емоційного інтелекту майбутніх учителів та вчителів-практиків є переважно низьким. Вони потребують розвитку емпатії, здатності до розпізнавання емоцій інших людей та управління власними емоціями. Запропоновано приклади вправ, за допомогою яких можна розвивати ці складові емоційного інтелекту й водночас формувати складові компетентності індивідуального здоров'язбереження і пов'язані з ними професійні компетентності вчителя.

References

1. Borden, Lynne (2019). Social, Emotional, and Ethical Learning: A Curriculum that Educates the Heart and Mind. *Journal of Youth Development*. Vol. 14. Issue 3. 217-221. DOI: 10.5195/jyd.2019.851.
2. Cohen, Jonathan (2006). Social, Emotional, Ethical, and Academic Education: Creating a Climate for Learning, Participation in Democracy, and Well-Being. *Harvard Educational Review*: July, Vol. 76, No. 2, pp. 201-237. DOI: 10.17763/haer.76.2.j44854x1524644vn
3. Newton, Michael (2002). *Journey of Souls: Case Studies of Life Between Lives*, 5th Revised Edition. Llewellyn Publications. 288 p.
4. Perera, Harsha N., Di, Giacomo Michelle (2015). The role of trait emotional intelligence in academic performance during the university transition: An integrative model of mediation via social support, coping, and adjustment. *Personality and Individual Differences*. Volume 83, September, P. 208–213. DOI: 10.1016/j.paid.2015.04.001
5. Shute, R., Slee, P., Murray-Harvey, R., & Dix, K. (2011). *Mental Health and Wellbeing: Educational Perspectives*.
6. Sutton R. E., Mudrey-Camino R., & Knight C. C. Teachers' emotion regulation and classroom management. *Theory into Practice*. 2009. 48(2), Pp. 130–137. DOI: <https://doi.org/10.1080/00405840902776418>
7. Vesely A. K., Saklofske D. H., & Leschied A. D. (2013). Teachers-the vital resource: The contribution of emotional intelligence to teacher efficacy and well-being. *Canadian Journal of School Psychology*. Volume: 28. Issue 1, Pp. 71–89. DOI: <https://doi.org/10.1177/0829573512468855>
8. Гриньова М. В. Подолання синдрому емоційного вигорання вчителя. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / ред. кол.: С. М. Ніколаєнко (гол. ред.); М. Ф. Степко [та ін.]*. Вип. 49. Київ : Ін-т інновац. технологій і змісту освіти. 2006. С. 37–48.
Hrynova, M. V. (2006). Podolannia syndromu emotsiinoho vyhoriannia vchytelia [Overcoming the syndrome of emotional burnout of the teacher.]. *Problemy osvity – Problems of education: nauk.-metod. zb. / ed. kol.: S. M. Nikolaienko (ed. in Chief); M. F. Stepko [et al.]*. Kyiv, Ukraine : In-t innovats. tekhnolohii i zmistu osvity. Vol. 49. 37–48.
9. Жара Г. І. Структура індивідуального здоров'я людини з позицій причинно-системного підходу. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука*. Харків : Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 26–33.
Zhara, H. I. (2017). Struktura indyvidualnoho zdorovia liudyny z pozytsii prychnynno-systemnoho pidkhdodu [The structure of individual human health from the standpoint of a causal systemic approach]. *Zahalna teoriia zdorovia ta zdoroviazberezhennia – General Health Theory and Health Preservation: A Collective Monograph*. Kharkiv : Vyd. Rozhko S. H. Pp. 26–33.
10. Коваль Ю. Емоційний інтелект і тип міжособистісної поведінки вчителів. *Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького*. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. С. 450–456.
Koval, Yu. (2012). Emotsiyni intelekt i typ mizhosobystisnoi povedinky vchyteliv [Emotional intelligence and type of teachers' interpersonal behaviour]. *Stanovlennia i rozvytok naukovo-pedahohichnykh shkil: problemy, dosvid, perspektyvy – Formation and development of scientific and pedagogical schools: problems, experience, prospects*. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka. Pp. 450–456.
11. Носко М. О., Жара Г. І. Компетентність індивідуального здоров'язбереження вчителя як складова освітніх стандартів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 7 (163) / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2020. 236 с. (Серія: Педагогічні науки). С. 23–31. DOI: 10.5281/zenodo.3758982.
Nosko, M. O., and Zhara, H. I. (2020). Kompetentnist indyvidualnoho zdoroviazberezhennia vchytelia yak skladova osvitynih standartiv [Teacher's individual health preservation competence as a component of

educational standards]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka (Serii: Pedagogichni nauky)*. – *Bulletin of the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium» (Series: Pedagogical Sciences)*, 7 (163), 23–31. DOI: 10.5281/zenodo.3758982.

12. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (проект) (2020). URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-profstandartu-za-profesiyami-vchitel-pochatkovih-klasiv-zzso-vchitel-zzso> (Доступ на 05.05.2020).
Profesiyniy standart za profesiiami «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity» (proiekt) [Professional standard by professions «Primary school teacher of general secondary education», «Teacher of general secondary education» (project)] (2020). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-profstandartu-za-profesiyami-vchitel-pochatkovih-klasiv-zzso-vchitel-zzso>.

Zhara H.

ORCID 0000-0002-8092-542X
ResearcherID R-7389-2017

Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Biological Bases of Physical Education, Health and Sports,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: zhannafarm@gmail.com

TEACHERS' INDIVIDUAL HEALTH COMPONENTS DEVELOPMENT: SOCIAL-EMOTIONAL, ETHICAL AND COMPETENCE ASPECTS

The article considers the issues of social-emotional and ethical education of future teachers and practicing teachers in the context of its relationship with the process of their individual health preservation competence forming and the requirements of the professional standard of teacher training in various subjects.

The purpose of the work is to reveal the socio-emotional, ethical and competence aspects in the formation of individual health preservation for future teachers and practicing teachers.

The research methodology is based on holistic, systemic, axiological, acmeological, synergetic and personality-oriented approaches to the formation of teacher's individual health preservation competence. Research methods: theoretical analysis, comparison, juxtaposition of data from scientific sources. Diagnosis of emotional intelligence of 60 teachers of secondary schools in Chernihiv and 72 students of the Faculty of Physical Education of the T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium» was carried out using the method of N. Hall.

Scientific novelty. For the first time, an alternative approach to the socio-emotional and ethical training of future teachers and teachers-practitioners has been proposed, which is based on the development of the components of their individual health by forming the individual health preservation competence. The impact of socio-emotional and ethical learning on the health and professional efficiency of teachers has continued to be disclosed.

Conclusions. It has been found that socio-emotional and ethical learning has a positive effect on the health of participants in the educational process. In the training and retraining of teachers it is important to develop methods for the simultaneous development of components of the competence of individual health preservation of the teacher, his emotional intelligence and professional competencies, which are defined by the draft Professional Standard for Professions «Primary school teacher», «General secondary school teacher», because there are close content and activities between them. It is established that the level of emotional intelligence of future teachers and teachers-practitioners is mostly low. They need to develop empathy, the ability to recognize other people's emotions and manage their own emotions. Examples of exercises that can be used to develop these components of emotional intelligence and at the same time to form the components of individual health preservation competence and related professional competencies of the teacher are offered.

Key words: teacher, health, individual health preservation competence, social-emotional and ethical (SEE) learning, professional training.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2020

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України М. О. Носко